

Крупко Н. М., ст. І курсу педагогічного факультету; науковий керівник – Красовська О. О., д.пед.н., професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглянуто поняття загальнокультурної грамотності та проаналізовано формування загальнокультурної компетентності учнів початкової школи засобами мистецтва. Визначено, що ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших. Розкрито, що вчитель початкової школи має бути взірцем культури для своїх вихованців, а проблема формування загальнокультурної грамотності у здобувачів освіти є ключовим аспектом в умовах нової української школи.

Ключові слова: компетентність, загальнокультурна грамотність, загальнокультурна компетентність, мистецтво.

Abstract. The article considers the concept of general cultural literacy and analyzes the formation of general cultural competence of primary school students by means of art. It is determined that this competence presupposes a deep understanding of one's own national identity as a basis for open attitude and respect for the diversity of cultural expression of others. That is why the primary school teacher should be a model of culture for their students, and the problem of forming general cultural literacy in students is a key aspect of NUS.

Key words: competence, cultural literacy, cultural competence, art.

Сьогодні, коли у шкільне життя починають упроваджувати стандарти нової початкової освіти, постає необхідність у зміні підходів до організації та здійснення професійно-педагогічної діяльності. У процесі модернізації початкової освіти, запровадження в ній компетентнісного підходу відбувається перебудова навчального-виховного процесу, здійснюється його спрямування на особистісний розвиток молодших школярів, формування в них основних компетентностей, передбачених Державним стандартом та навчальними програмами для школи. Ці обставини актуалізують проблему реалізації компетентнісного підходу в освіті. Реалізація вимог такого підходу передбачає формування у дітей ключових компетентностей, серед яких важливе місце посідає загальнокультурна компетентність. Формування загальнокультурної грамотності є однією із компетентностей Нової української школи, яка по-іншому трактує умови навчання молодших школярів. Згідно цьому, основною

ідеєю є відхід від фактичного навчання шкільних предметів, коли дітей змушують зачувати сам предмет, а не навички, які він дає. Усе частіше звучить думка про необхідність гуманізації та гуманітаризації сучасної освіти. Які актуалізують загальнокультурну складову програм усіх шкільних предметів та позакласної роботи. Такий підхід сприяє тому, що особистість має можливість усвідомити себе як частину нескінченної та безмежної світової культури. Саме в процесі культурологічної підготовки може відбуватися діалог людей, націй, народів; особистості і суспільства; людини і природи; людини і людини [1].

Проблемі формування загальнокультурної грамотності учнів початкових класів засобами мистецтва присвячені дослідження таких вчених: Г. Атанов, О. Артамонова, Н. Волкова, В. Голобородько, В. Гнедешева, А. Католиков, І. Міщенко, О. Пометун, Н. Тіпухова.

Детальну розгорнуту характеристику загальнокультурної компетентності учнів пропонує О. Лебедев, вважаючи її складовою загальною освіченістю школяра разом із функціональною грамотністю, допрофесійною та методологічною компетентностями [1]. На його думку, загальнокультурна компетентність утілюється в здатності учнів пояснювати явища дійсності, вільно орієнтуватися у світі культурних цінностей. Досягнення загальнокультурної компетентності повинно стати заздалегідь спланованим результатом загальної освіти школярів. У роботі «Формування загальнокультурної компетентності учнів як ціль та результат шкільної освіти» вчений зазначає, що загальнокультурна компетентність передбачає орієнтацію в джерелах культури.

Важливим компонентом загальнокультурної компетентності школяра є здатність орієнтуватися в джерелах інформації. Відбирати їх для розв'язання пізнавальних завдань за певними рисами, провідним із яких повинна бути достовірність. Також важливим компонентом цього феномену є здатність пояснювати явища дійсності та орієнтуватися у важливих проблемах суспільного життя (сутності проблем, причинах виникнення, думках щодо розв'язання), здатність орієнтуватися в світі соціальних, моральних, естетичних цінностей.

Актуальність культурологічного підходу підхоплює В. Г. Кремінь: «Суспільство стає все більш людиноцентричним. Індивідуальний розвиток особистості за таких умов стає з основного боку, основним показником прогресу, а з другого – головною передумовою розвитку суспільства. Ось чому найпріоритетнішими сферами в ХХІ столітті стають наука як сфера, що продукує нові знання, та освіта як сфера, що олюднює знання і, насамперед, забезпечує індивідуальний розвиток людини».

Отже, загальнокультурна компетентність є стрижневою серед усіх компетентностей. Її досліджували багато вчених та науковців. Загальнокультурна компетенція стосується розвитку культури особистості та суспільства у всіх її аспектах. Це коло питань, у яких учень повинен бути добре обізнаним, мати пізнання та дуже широкий досвід діяльності: це особливості національної

та загальнолюдської культури, духовно-моральні основи життя людини й людства. Вона передбачає вміння:

- аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної й світової науки й культури, орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства;

- застосовувати засоби й технології інтеркультурної взаємодії;

- користуватися рідною мовою та іноземними мовами, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури;

- реалізовувати моделі толерантної поведінки в умовах культурних, мовних, релігійних традицій [2].

У Державному стандарті початкової загальної освіти загальнокультурна компетентність визначається як одне з фундаментальних понять, на яких базується освіта школяра (поряд із поняттями громадянської, здоров'язберезливої, інформаційно-комунікаційної, комунікативної компетентностей), і тлумачиться як «здатність учня аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності» [2]. У новому Державному стандарті, який запроваджується, одним із пунктом є загальнокультурна грамотність. Це здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні смаки, висловлювати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва [2]. Ми вважаємо, що за допомогою засобів трудового навчання та образотворчого мистецтва цей пункт активізується і є дієвим у навчально-виховному процесі. Загальні цілі, які ставить Державний стандарт перед учнями:

Учень/учениця:

- створює виріб від творчого задуму до його втілення в готовий результат;

- дбає про свій побут, задоволення власних потреб та потреб тих, хто його / її оточує;

- ефективно використовує природні матеріали, турбуючись про довкілля;

- практикує і творчо застосовує традиційні й сучасні ремесла [2].

Проаналізувавши загальні очікувані результати учнів 1–2 класів, можна зробити висновок, що учні самостійно чи з допомогою дорослих планують власну діяльність, прогнозують остаточний результат; аналізують зображення схем із допомогою дорослих та керуються ними у процесі роботи; добирають конструкційні матеріали для виконання практичної роботи; моделюють, конструюють виріб із готових елементів із допомогою дорослих; самостійно чи з допомогою дорослих виготовляють виріб; спостерігають за процесом виготовлення виробу народними майстрами; створюють та оздоблюють виріб за допомогою дорослих чи самостійно за зразком або власним задумом, застосовуючи технології традиційних ремесел та промислів.

Що стосується змістової лінії та конкретних очікуваних результатів, то проєкт нового Державного стандарту початкової загальної освіти подає нам

таку характеристику (2 клас): учень/учениця прогнозує, яким має бути виріб, описує, як він мав би виглядати; планує послідовність технологічних операцій за допомогою дорослих (використання технологічних карт); задумує конструкцію виробу та конструює його з готових елементів (розмічання розгорток; виготовлення, оздоблення плоских та об'ємних виробів); добирає конструкційні матеріали за їх властивостями для виконання практичної роботи (використання паперу, пластмаси, деревини, металу, пінопласту та інших матеріалів для макетування); зіставляє та розрізняє вироби, виготовлені за технологіями традиційних і сучасних ремесел (демонстрація виробів декоративно-ужиткового мистецтва: гончарство, ткацтво, витинанка, вишивка, різьблення та інше); спільно з дорослими розраховує приблизну кількість необхідних матеріалів для виконання завдання; самостійно робить припущення про потрібну кількість матеріалів для виконання простого завдання [3].

Отже, загальнокультурна компетентність дозволяє особистості аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки й культури, орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства.

Культурний досвід можна трактувати як синтез елементів культури який передається, насамперед, через зміст шкільної освіти. Оскільки, однією із цілей загальної освіти є оволодіння школярами культурним досвідом в усьому його різноманітті, то очікуваним результатом має стати загальнокультурна компетентність, яку можна вважати найважливішим показником досягнення певного рівня освіченості й вихованості людини.

Набуття загальнокультурної компетентності (ЗК), як й інших ключових компетентностей, відбувається поступово в процесі навчання, виховання та соціалізації особистості. Саме тому рівень школяра на різних етапах інтеріоризації ЗК буде різним. З огляду на рівневий характер компетентісного підходу доцільним є визначення певних послідовних рівнів у формуванні компетентності учнів [3].

Для досягнення позитивних результатів у формуванні будь-якої компетентності необхідно передбачити кілька обов'язкових етапів, які пов'язані з послідовністю формування досвіду діяльності у певній сфері. Це допоможе відслідковувати хід навчально-виховного процесу, а саме:

- мотивацію до діяльності, тобто усвідомлення цілей і завдань;
- актуалізацію мінімально необхідного досвіду діяльності;
- ознайомлення з новою інформацією;
- відпрацювання теоретичного і практичного блоків;
- самоаналіз отриманих результатів;
- співвіднесення отриманих результатів з передбачуваними.

Одним з найбільш ефективних засобів формування ЗК під час навчального процесу можна назвати інтегрований урок як таку форму роботи, яка у повній мірі забезпечує створення узагальненої системи знань про різні сфери культури.

Підвищена результативність пояснюється тим, що інтеграція забезпечує наявність умов, необхідних для інтелектуальної праці учнів. Вони утримують унікальну можливість проникати в «різноманітні складності й труднощі, деталі й суперечності речей, фактів і явищ» (В. О. Сухомлинський). Крім того, навчальна інтеграція допомагає створити індивідуальну систему знань кожного школяра, сформувати в нього інтегративне мислення, визначитися із життєвими цінностями. Серед багатьох цілей, які педагоги визначають під час проведення інтегрованих уроків, варто виокремити наступні: стимулювання прагнення до вільної життєтворчості; соціально-психологічна інтеграція з іншими людьми на засадах спільних загальнокультурних цінностях [4]. Інтеграція дозволяє не тільки встановити та виявити внутрішньопродметні, міжпредметні та міжгалузеві зв'язки, а ще й забезпечити їх застосування на практиці, актуалізувати життєвий досвід школярів.

Оскільки, загальнокультурна компетентність стосується усіх аспектів розвитку культури особистості, то необхідно враховувати особливості формування культури праці, яка має реалізовуватися в контексті проектно-технологічної та екологічної діяльності. Якщо оцінювати рівень культури праці, то за головний критерій слід вважати ставлення до неї. У цьому контексті бажання сумлінно працювати можна визначити як головний елемент у системі моральних норм і цінностей особистості. Найвища ефективність цього процесу спостерігається в ході здійснення роботи над проектами. Це відбувається завдяки тому, що школярі мають можливість бути активними на всіх етапах: цілепокладання, визначення завдань, безпосередньої роботи над втіленням проекту і підведення підсумків індивідуальної чи групової роботи [5].

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що впровадження загальнокультурної компетентності на уроках мистецтва сприяє розвитку особистості, яка досконало володітиме сучасною українською мовою, самостійно критично мислитиме, зуміє побачити труднощі, що виникають у реальному житті і шукатиме шляхи раціонального їх вирішення, творчо мислитиме, розвиватиметься засобом самопізнання, самостворення, займеться розвитком власної моральності, інтелекту, культурного рівня, буде патріотом своєї Батьківщини. Щоб розвивати загальнокультурну компетентність потрібно використовувати елементи дослідницької діяльності, а саме:

- комунікативні: слухати і розуміти інших, виражати себе, знаходити компроміси, взаємодіяти у групі;
- пошукові: вміти знаходити потрібну інформацію (медіаграмотність);
- інформаційні: структурування інформації, виділення головного, прийом і передача інформації;
- проведення експериментів.

Загальнокультурна компетентність стосується сфери розвитку культури особистості та суспільства в усіх її аспектах, що передбачає оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, формування культури між особи-

стїсних вїдносин на основах принципїв толерантностї, плїоралїзму, що дозволяє особистостї аналізувати й оцїнювати найважливіші досягнення нацїональної, європейської та свїтової науки і культури, орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспїльства, застосовувати засоби і технологїї інтеркультурної взаємодїї; застосовувати навички мовлення та мовленнєві норми.

1. Лебедев О. Е. Формирование общекультурной компетентности учащихся как цель и результат школьного образования. *Культурологические основы образовательных стандартов современной школы*. URL: www.gur.ru/pic/site/files/1ihcht/2007/sec7/S7_11.pdf (дата звернення: 01.04.2020). **2.** Державний стандарт початкової загальної освіти (МОН України). URL: www.mon.gov.ua (дата звернення: 11.04.2020). **3.** Зимульдінова А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до здійснення інтегрованого вивчення предметів за галузями знань. *Молодь і ринок*. 2014. № 8. С. 89–94. **4.** Масол Л. М. Гайдамака О. В., Белкіна Е. В., Калїніченко О. В., Руденко І. В. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посїбник для вчителів. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 256 с. **5.** Кардашов М. В. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: Навчальний посїбник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Центр навч. літератури. 2007. 296 с.